

در گفت و گو با عضو هیأت علمی گروه زمین شناسی دانشگاه پیام نور استان فارس؛

فارس در آرزوی ژئوپارک

عضو هیأت علمی گروه زمین شناسی دانشگاه پیام نور استان فارس در اینبار گفت: کوشش داریم به شیوه گزیده با مفاهیم کلیدی ژئوتوریسم و ژئوپارک آشنا شویم و به معرفی نخستین طرح علمی- پژوهشی ژئوتوریسمی استان فارس و همچنین چالش های راه اندازی ژئوپارک در فارس بپردازیم و این موضوع را نیز مورد توجه قرار دهیم که آیا فارس می تواند به عنوان چهارمین استان کشور موفق به تأسیس ژئوپارک شود؟!

به گزارش خبرنگاران گروه جامعه گزارش خبر، رضا صادقی استادیار گروه زمین شناسی دانشگاه پیام نور استان فارس و پژوهشگر حوزه ژئوتوریسم به عنوان مقدمه می گوید: کهن دیار فارس به دلیل جایگیری در طول و عرض جغرافیایی گسترده و همچنین جایگاه زمین شناسی ویژه، دربرگیرنده بخش هایی از پهنا ساختاری و چینه شناختی زاگرس رورانه، پهنا زاگرس چین خورده، پهنا اُفیولیتی- رادیولاریتی زاگرس و پهنا سندنج- سیرجان است.

وی ادامه داد، این استان پهناور دربردارنده پدیده ها، فرآیندها و چشم اندازهای کم مانند زمین شناسی و زمین ریخت شناسی (زمین پیکرشناسی) فراوان و گوناگونی می باشد که از دید میراث زمین شناختی چندین میلیون ساله و بالطبع داشتن جاذبه های زمین گردشگری (ژئوتوریستی) در مقیاس ملی، منطقه ای و حتی جهانی دارای ارزش و اهمیت هستند. بنابراین همین دارایی های خدادادی و زیرساخت های طبیعی، سبب ساز انجام پژوهشی علمی با هدف معرفی توانمندی های بالقوه ژئوتوریسمی در بخشی از پهنا باختری فارس گردید.

ژئوتوریسم و اهمیت آن در ایران

این فعال حوزه گردشگری درباره ژئوتوریسم و اهمیت آن عنوان کرد: کشور ایران آفرزون بر دارا بودن آثار بسیار ارزشمند طبیعی، تاریخی و مذهبی که هر ساله باعث کشش شمار زیادی از گردشگران داخلی و خارجی می گردد، به دلیل داشتن جایگاه زمین شناسی بی مانند خود، دارای پتانسیل های بسیار بالایی جهت توسعه ژئوتوریسم است.

او بیان داشت: هرچند ژئوتوریسم (زمین گردشگری) در ایران می تواند به عنوان یک راهکار مهم در راستای توسعه پایدار اقتصادی و یکی از راه های مهم ارزآوری به کشور محسوب شود، شوربختانه کمتر به آن پرداخته شده و از جهاتی نیز مهجور و ناشناخته باقی مانده است. در این گفتگو سعی شده به گونه ای گزیده به توضیح مفاهیم ژئوتوریسم و ژئوپارک پرداخته و همچنین نخستین طرح علمی-پژوهشی ژئوتوریسمی استان فارس معرفی و به برخی چالش های پیشرو نیز اشاره گردد.

ژئوتوریسم چیست!؟

عضو هیأت علمی گروه زمین شناسی دانشگاه پیام نور استان فارس خاطر نشان کرد: زمین گردشگری یا گردشگری زمین شناسی یا ژئوتوریسم (Geotourism) از دو بخش «ژئو»: نماینده دیدنی های زمین شناسی، ژئومرفولوژی و میراث معدن کاری و «توریسم» نمایانگر موضوعی چندرشته ای با تمامی زیرساخت های صنعت گردشگری مانند تفسیر، مدیریت، اقامت، تورها وhellip؛ می باشد که برخلاف زیرشاخه بوم گردشگری یا اکتوریسم (به غلط برابر با طبیعت گردی) که جاذبه های «طبیعت جاندار» را در مرکز توجه خود قرار داده، این زیرشاخه به گونه کلی با دیدنی های «طبیعت بی جان» سروکار دارد.

وی در ادامه گفت: البته مخاطبان زمین گردشگری، تنها کارشناسان و متخصصان رشته های زمین شناسی، جغرافیا (ژئومرفولوژی) و مدیریت گردشگری نیستند، بلکه تمامی گردشگران عادی، ماجراجویان، ورزشکاران، علاقه مندان محیط زیست و دوستداران واقعی طبیعت را هم دربرمی گیرد.

او افزود: در جریان طبیعت گردی از گونه زمین شناسانه یا همان زمین گردشگری، بازدیدکنندگان همگام با بازدید از پدیده ها، فرآیندها و چشم اندازهای زیبا و شگفت آور زمین شناسی و ژئومرفولوژی، با گزیده ای از مبانی پیدایش و چگونگی کارکرد آنها در قالب یک داستان علمی نیز آشنا شده و به اهمیت شناخت و نگهداشت این میراث طبیعی چندین میلیون ساله پی خواهند برد. بنابراین ژئوتوریسم، یک گردشگری کاملاً آگاهانه و مسئولانه در دل طبیعت است.

گزیده تاریخچه ژئوتوریسم در جهان و ایران

دکتر صادقی بیان داشت: گردشگری زمین شناسی به نظر می آید که در ابتدا توسط آدام سجویک (Adam Sedgwick) بریتانیایی نزدیک به ۱۵۰ تا ۲۰۰ سال پیش آغاز شده باشد، ولی به گونه آکادمیک در جهان امروزی به سال ۱۹۹۵ میلادی یعنی تاریخ اراهه نخستین تعریف علمی زمین گردشگری در جهان توسط تام هوز (Tom Hose) بازمی گردد و به راستی موضوع گردشگری زمین شناختی و پاسداشت میراث زمین، شاید رسماً از زمانی بیان گردید که یونسکو با معرفی یک عنوان نو در علوم زمین با نام زمین گردشگاه یا ژئوپارک (Geopark)، از سازمان ها و مراکز زمین شناسی کشورهای گوناگون دعوت نمود که در این زمینه همکاری نمایند.

وی ادامه داد: در ایران نیز به دلیل دارایی های فراوان و گوناگون ژئوتوریسمی، بررسی های زیادی توسط برخی پژوهشگران ایرانی انجام شده که از

پیشگامان و صاحب‌نظران برجسته، می‌توان به استادان فرهیخته ای همچون سید محمدعلی جعفریان، فرج‌ا... محمودی، محمدحسن نبوی، علیرضا امری کاظمی، بهرام نکویی صدقی و ... اشاره نمود که همگام با انجام کارهای بسیار ارزشمند در زیرشاخه زمین‌گردشگری، برای گروه بندی پدیده‌ها، فرایندها و ریختار زمین‌شناختی و زمین‌پیکرشناسی، روش‌ها یا گروه بندی‌هایی را نیز پیشنهاد و ارایه کردند.

این فعال حوزه ژئوتوریسم در همین زمینه ادامه داد که: پژوهشگرانی مشتاق به شیوه‌های نوین طبیعت‌گردی همانند علی رحمانی، وصال یحیی شیبانی، رضا صادقی و ... نیز، با انجام کارهای پژوهشی و اجرایی زمین‌گردشگری و بکارگیری این روش‌های کمابیش بومی سازی شده، نه تنها ژئوسایت‌ها (Geosites) و ژئوپارک‌های گوناگونی را معرفی، پیشنهاد و یا حتی پایسته نمودند، بلکه در ترویج رده بندی‌های یادشده هم، نقش آفرینی کارسازی داشته‌اند.

ژئوتوریسم راهکاری برای توسعه پایدار

استادیار گروه زمین‌شناسی دانشگاه پیام نور استان فارس اظهار داشت که: داوولینگ (Ross Kingstone Dowling)، دانشمند برجسته حوزه ژئوتوریسم در سال ۲۰۱۳ میلادی در تعریف زمین‌گردشگری دقیقاً بیان داشته که «ژئوتوریسم؛ گردشگری پایدار با تأکید بر دیدن پدیده‌های زمین‌شناسی به گونه‌ای که به شناخت محیطی و فرهنگی و همچنین تکریم و نگهداشت آنها بیانجامد و به مردم محلی نیز سود برساند».

او خاطرنشان کرد: توسعه پایدار بر سه اصل پایداری بوم‌شناختی، پایداری اجتماعی- فرهنگی و پایداری اقتصادی استوار است. پایداری بوم‌شناختی؛ سازگاری توسعه با فرایندهای اساسی زیست‌محیطی و نگهداری تنوع و گونه‌های زیستی را تضمین می‌نماید.

وی ادامه داد: پایداری اجتماعی- فرهنگی؛ پایداری توسعه با پاسداشت فرهنگ و ارزش‌های بومی و هویت جامعه میزبان را مدنظر می‌گیرد و پایداری اقتصادی؛ توسعه کارآمد اقتصادی را با حفظ منابع امروز برای آیندگان را مورد توجه قرار می‌دهد.

او در پایان این مقوله اظهار داشت: ژئوتوریسم و اکتوریسم می‌توانند به عنوان دو بازوی توانمند طبیعت‌گردی، از عوامل اصلی توسعه پایدار در ترازهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی باشند. بنابراین ژئوتوریسم، یکی از زیرشاخه‌های گردشگری پایدار و دوستدار محیط زیست و منابع طبیعی به شمار می‌آید و هدف آن شناساندن و نگه داشتن منابع گردشگری و یا به راستی پاسداشت میراث زمین‌شناختی (Geoheritages) در مقاصد گردشگری طبیعی است.

ژئوپارک چیست؟

دکتر رضا صادقی درباره ژئوپارک نیز چنین می‌گوید: پنداره ژئوپارک نخستین بار سال ۱۹۹۱م. در همایش «حقوق میراث زمین» در شهر دیژن (Digne) فرانسه بیان گردید. این واژه که در زبان پارسی به گونه «گردشگاه زمین»، «پارک زمین‌شناسی» و «زمین‌بوستان» نیز برگردان شده، از دیدگاه‌ها و به شیوه‌های گوناگونی شناسانده شده است.

به گفته وی، برپایه تعریف ارایه شده از سوی سازمان جهانی یونسکو، «ژئوپارک، گستره‌ای با مرزهای تمام‌آشکار و پهنه کافی که دربرگیرنده چندین پدیده زمین‌شناختی کمیاب و برجسته بوده و در آن دیدنی‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگی ارزشمند نیز یافت می‌شود. این گستره باید دارای برنامه‌های مدیریت گسترش، بهره‌برداری و الگوهای نگهداری بوده و توان بالابری تراز اقتصادی جامعه محلی و کشش همکاری مردم را دارا باشد».

ژئوپارک‌ها در ایران و جهان

او در اینباره یادآوری نمود که: استان‌های پیش‌تاز ایران، یعنی هرمزگان، آذربایجان شرقی و خراسان جنوبی توانسته‌اند با همکاری کارآمد بین‌سازمانی، بسیار زودتر از استان فارس، ژئوپارک‌های خود را با نام‌های «قشم»، «آرس» و «طبس» به ثبت استانی، ملی و حتی جهانی برسانند، ولی استان فارس با داشتن تمامی پتانسیل‌های گرانبهای گردشگری خود در شاخه‌های گوناگون طبیعی، تاریخی، فرهنگی، مذهبی و ... هنوز نتوانسته است در این زمینه نقش آفرینی هماهنگ اجرایی و عملیاتی از خود نشان دهد.

وی ادامه داد، در سطح جهانی نیز تا سال ۲۰۲۳ میلادی کشورهای چین، ایتالیا، اسپانیا و کشور مسلمان آندونزی به ترتیب با راه‌اندازی ۴۱، ۱۶، ۱۱ و ۱۰ ژئوپارک، چهار کشور برتر دنیا در زمینه توجه علمی و عملی به میراث زمین‌شناختی، ژئوتوریسم و توسعه ژئوپارک‌ها هستند. شبکه ژئوپارک‌های جهانی (Global Geoparks Network = GGN) تا سال ۱۳۹۱خ. (۲۰۱۲م.) دارای ۹۱ عضو (ژئوپارک) از ۲۸ کشور جهان بود که این آمار در سال ۱۳۹۶خ. (۲۰۱۷م.) به ۱۲۷ تا ۱۲۵ عضو (ژئوپارک) از ۳۴ تا ۳۵ کشور دنیا و در سال ۱۴۰۲خ. (۲۰۲۳م.) به ۱۹۵ عضو (ژئوپارک) از ۵۵ کشور جهان رسیده است.

نخستین طرح ایجاد ژئوپارک در فارس

این مدرس دانشگاه خاطرنشان کرد: طرح پژوهشی علمی، صنعتی و جامعه‌محور مشترک میان دانشگاه پیام نور فارس به عنوان مجری و اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی فارس به عنوان کارفرما در سال ۱۴۰۰خ. تصویب گردید که نخستین طرح رسمی در شاخه طبیعت‌گردی و زیرشاخه زمین‌گردشگری (ژئوتوریسم) استان فارس است. نام کامل این طرح نوآورانه: «معرفی پتانسیل‌های زمین‌گردشگری در زمین‌گردشگاه پیشنهادی آرژن تا پریشان» می‌باشد که توسط یکی از اعضا هیأت علمی گروه زمین‌شناسی دانشگاه پیام نور استان فارس و پژوهشگر حوزه ژئوتوریسم یعنی دکتر رضا صادقی در فاصله زمانی مه‌ماه ۱۴۰۰خ. تا مردادماه ۱۴۰۱خ. انجام پذیرفته است.

این فعال حوزه زمین‌گردشگری از اهداف و دلایل ایجاد ژئوپارک در این نقطه از فارس نیز، چنین می‌گوید: نخستین رهاورد این طرح دانش‌بنیان و

کارآفرینانه در حوزه گردشگری فارس که انجام کار پژوهشی مقدماتی آن نیز نزدیک به ۱۱ ماه طول کشیده، ثبت یک برند جدید و جهانی گردشگری از راه بنیانگذاری نخستین ژئوپارک جنوب باختری ایران با محوریت استان فارس به نام «ژئوپارک آرژن-چوگان-پریشان» است.

وی ادامه داد: این پهنه انتخابی، در شاهراه ارتباطی چهار استان گردشگری پذیر و گردشگریسند فارس، خوزستان، بوشهر و کهگیلویه و بویراحمد جای گرفته، دارای دو اقلیم مختلف سرد و کوهستانی و گرم و خشک، دو تالاب جهانی ثبت شده در منطقه حفاظت شده آرژن و پریشان، عنوان بین المللی ذخیره گاه زیستگه یونسکو، نقطه آغازین ثبت جهانی محور ساسانی و دارای پدیده ها، فرایندها و چشم اندازهای بی مانند یا کم مانند زمین شناسی، زمین ریخت شناسی، بوم شناسی و دیگر پتانسیل های باارزش، فراوان و گوناگون طبیعی، تاریخی، مذهبی، فرهنگی، ورزشی و ... است که همگی می توانند در قالب یک ژئوپارک در مقایسه های ملی، منطقه ای و حتی جهانی پایسته (ثبت) گردند.

او در پایان این مطلب یادآور شد: اگر کارهای اجرایی و عملیاتی آن نیز هرچه زودتر با هماهنگی ها و پشتیبانی های بین سازمانی سازمان های مرتبط و البته بهره گیری علمی از متخصصان دانشگاهی آغاز گردد، انشا... موجب ایجاد کارآفرینی و اشتغالزایی نوینی در صنعت سبز و پاک طبیعت گردی استان فارس شده و با افزایش ورود گردشگران داخلی و خارجی، ارزآوری به استان تقویت و صنعت گردشگری این پهنه با بکارگیری مردم بومی و البته با رویکرد آموزش و پاسداشت منابع طبیعی و محیط زیست، رونق بیشتری می یابد و مفهوم توسعه پایدار واقعی یعنی بهره برداری درکنار حفاظت نیز، به خوبی برای این پهنه محقق خواهد گردید.

دکتر صادقی در ادامه اشاره ای به چالش های احتمالی در مسیر کنونی راه اندازی ژئوپارک در فارس کرد و گفت: ناآگاهی یا کم آگاهی اجتماعی و برخی تردیدهای مدیریتی برای ورود به قلمرو دانش و صنعت «ژئوتوریسم» و «ژئوپارکها» و نبود بینش کافی به کارآمدی فراگیر و فزاینده امروزی آنها بر اقتصاد گردشگری دنیا، اشتغالزایی، فقرزدایی محلی و منطقه ای، حفظ محیط زیست و همچنین نبود نگاه ریزبینانه به نقش کاربندی و راهبردی این دو مقوله در موضوع پدافند غیرعامل کشور، بخش مهمی از موانع اجرایی نشدن این طرح تا حال حاضر است.

وی گفت: بخشی از چالش ها نیز در ارتباط با تمرکز زیاد برخی مسئولین و مدیران بر طرح های کوتاه مدت و زودبازده نسبت به طرح های میان یا بلند مدت، در اولویت قرار ندادن این برند گردشگری روبه رشد جهانی که حتی می تواند نقش کاتالیزوری برای شناساندن و بازاریابی دیگر گونه های گردشگری و حتی صنایع دستی بسیار ارزشمند استان باشد.

او همچنین ادامه داد: عدم تخصیص یا در دسترس نبودن بودجه دولتی ویژه برای انجام این پروژه و بی اطلاعی یا نبود حامیان مالی دانا، شکلیا و مشتاق به سرمایه گذاری در این گونه گردشگری طبیعت محور نوپا و پربازده و همچنین تأخیر در ایجاد کارگروه علمی، اداری، اجرایی و عملیاتی متخصص و فنی کاملاً متمرکز روی این موضوع، کوتاهی و ضعف در ارتباطگیری کارآمد و ادامه دار با افراد متخصص درون استانی و برون استانی که دانش یا تجربه راه اندازی ژئوپارک در ایران و حتی جهان را دارا هستند، از مشکلات دیگر ماست.

این استاد فرهیخته و ایران دوست در پایان تصریح کرد: نبود هماهنگی های درون سازمانی و بین سازمانی (دانشگاه، سازمان زمین شناسی، اداره کل میراث فرهنگی-گردشگری- صنایع دستی، سازمان محیط زیست و سازمان منابع طبیعی)، انجام پژوهش های فردی و نبود یک پژوهشگاه، موزه و انجمن علمی ژئوتوریسم در سطح استانی یا کشوری، دخالت دادن افراد، بخش ها و سازمان هایی که دانش و تجربه یا انگیزه کافی و عشق لازم را برای انجام چنین کار ارزشمندی دارا نمی باشند و یا هم اکنون نیاز به اجرای این گونه از گردشگری را برای استان پرتانسیل فارس یا درک نمی نمایند و یا ضروری نمی دانند، کندی در پیگیری امور اداری و اجرایی مرتبط و تأخیر در عملیاتی نمودن پروژه به دلیل بروکراسی های اداری زمانبر و فرساینده، بی خبری از فراوانی تقاضاها، رقابت و شتاب روزافزون دیگر استان های کشور برای تاسیس ژئوپارک های ملی و جهانی درون استان خود و نبود یا کمبود پشتیبانی های معنوی و مادی از پیشگامان، پژوهشگران و فعالان دلسوز و علاقمند بومی در این زیرشاخه از طبیعت گردی، از موارد دیگری هستند که راه اندازی ژئوپارک در فارس را با تأخیر زیادی روبرو کرده اند.

رضا صادقی استادیار گروه زمین شناسی دانشگاه پیام نور و یکی از دوستداران محیط زیست و منابع طبیعی استان فارس در پایان این گفت و گو اینچنین آرزو نمود: امیدوارم با یاری پروردگار و پشتیبانی تمام سویه استانداری فارس و فرمانداری های شیراز، کازرون و کوه چنار و البته برنامه ریزی، زمانبندی و هم افزایی شایسته سازمان های مرتبط، دو پروژه راه اندازی نخستین ژئوپارک برای فارس عزیز با نام «آرژن-چوگان-پریشان» و همچنین ایجاد یک موزه ویژه طبیعت گردی (ژئوتوریسم و اکتوریسم) با نام پیشنهادی «موزه تخصصی طبیعت گردی فارس» اجرایی و عملیاتی گردند، تا هم مسئولین و مدیران هوشمند و دلسوز استانی برای عمل به شعار سال ۱۴۰۳ که «جهش تولید با مشارکت مردم» است، بتوانند مصادیقی واقعی را ارایه نمایند و هم آنچه که واقعاً شایسته دیار فارس و مردمان خونگرم آنست، محقق گردد. همچنین این نکته را هم یادآور نمودند که برپایه قوانین بین المللی شبکه جهانی ژئوپارک های یونسکو، تاسیس هیچ ژئوپارکی بدون همراهی و پویایی جامعه محلی و مردم بومی، به تصویب و تأیید نهایی نخواهد رسید.